

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

No5(1)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 556 sahifa,
1-may, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woogyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – “Yangi O'zbekiston” va “Pravda Vostoka” gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: “Tadbirkor va ishbilarmon” MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Maktabgacha ta'lim tashkiloti metodistining boshqaruv funksiyalari.....	10
<i>Qarshibayeva Dilfuza Xidirbayevna</i>	
Texnologik mashinalar va jihozlar ta'lim yo'nalishi talabalarida kasbiy kompetensiyani shakllantirishning pedagogik qonuniyatlari va metodologik tizimini ishlab chiqish	15
<i>Elmanov Abbas Begmat o'g'li, Mirzaumidov Asilbek Shuxratjonovich</i>	
Katta yoshdagi guruh bolalarida o'z-o'zini boshqarish qobiliyatini rivojlantirishda o'yinning roli	19
<i>Ergasheva Farangiz Umidjon qizi, Fayzullayev Sharipboy Nurillayevich</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida ekologik tafakkurni rivojlantirishning dolzarbligi.....	23
<i>Yaxshiboyeva Nargiza Rustamqulovna</i>	
Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida inson resurslarini boshqarishda muvozanatlashgan ko'rsatkichlar tizimidan foydalanishning nazariy asoslari	28
<i>Gulmira Jumanova</i>	
Nomoddiy madaniy merosning talaba-yoshlarni yuksak ma'naviyatli shaxs sifatida tarbiyalashdagi ahamiyati.....	33
<i>Erboyev Suxrob Abdusalomovich</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalar va ularda hissiy-irodaning shakllanishi	37
<i>Davlatova Zebo Haydarovna</i>	
Zamonaviy oilada avlodlararo munosabatlarning pedagogik-psixologik xususiyatlari	40
<i>Ochilova Farida Baxriddinovna</i>	
Maktab va oliy ta'lim muassasalarida qizlar kitobxonligini rivojlantirish metodlari.....	44
<i>Qo'chqarova Oysha Oltibayevna</i>	
Buyuk allomalar merosidan foydalanishning metodik holati va mavjud muammolari.....	48
<i>Sevara Mamatkarimova</i>	
Futbol o'yinida to'pga kalla bilan zarba berish.....	53
<i>Xolmaxmatov Boburjon Musurmon o'g'li</i>	
Использование современных инновационных методов в процессе обучения русскому языку в иноязычных группах высшего образовательного учреждения.....	56
<i>Курбанова Шаира Исмаиловна</i>	
Maktabgacha ta'lim mutaxassislarini tayyorlashda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish ...	60
<i>Kushakova Gulnora Egamkulovna, Muhammadiyeva Shaxzoda Sunnatilla qizi</i>	
Boshlang'ich sinflarda musiqa mashg'ulotlari orqali o'quvchilarning kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish metodlari.....	63
<i>Muminova Feruza Farxodovna</i>	
Alisher Navoiy merosining yoshlar ma'naviy-estetik tarbiyasidagi ahamiyati.....	70
<i>Qayumxo'jayev Botirxo'ja Ikromxo'ja o'g'li</i>	
Boshlang'ich ta'lim jarayonida amaliy topshiriqlar orqali tayanch kompetensiyalarni shakllantirish metodikasini takomillashtirish	74
<i>Saidova Dilnoza Maripovna</i>	
К вопросу о классификации современной антиутопии.....	78
<i>Дмитрий Валерьевич Пулонин</i>	
Когнитивная гибкость как фактор психологического благополучия старшеклассников в период адаптации к новым образовательным требованиям	82
<i>Мукинова Динора Азаматовна</i>	
Oliy ta'lim muassasalarida ingliz tilida ta'lim beruvchi professor-o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini baholash: xalqaro tajribalar qiyosiy tahlili va O'zbekiston amaliyoti	87
<i>Baxtiyarova Muniba Ne'matjon qizi</i>	
Valeologik tarbiya asosida maktabgacha ta'lim tarbiyachilarini tayyorlashda innovatsion va raqamli yondashuvlar	92
<i>Berkinova Charos Islomovna</i>	
Grammatik tushunchalarni o'rgatish metodikasi.....	96
<i>N. R. Masharipova</i>	

Umumiy o'rta ta'lim tizimini takomillashtirish va o'quvchilar bilimini baholashda xorijiy tajribalardan foydalanish finlyandiya ta'lim tizimi misolida.....	99
Obidova Muqaddas Ro'ziqulovna	
The Difference Between Androgogy and Pedagogy.....	106
Pardayeva Aziza Rahmatillojevna	
Elektr mashinalari fanini o'qitishda raqamli ta'lim texnologiyalari.....	110
Shodiyeva Nozina Shuxrat qizi	
Umumta'lim maktablarida direktor o'rinbosarlarining aksiologik yondashuv asosida boshqaruv funksiyalari va vakolatlari hamda maktablarda ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish yo'llari.....	113
Toxirov Botirjon G'ofurjon o'g'li	
Ispan tili darslarida kommunikativ kompetensiyani shakllantirish usullari	119
Tursunqulov Sanjar Dilmurod o'g'li, Shukurullayeva Feruza Dilmurodovna	
Surxondaryo viloyatida yetishtiriladigan ingichka tolali paxta navlarining qo'llanilishi	124
Ubaydullayeva Komila Bozor qizi	
Bo'lajak tarbiyachilarda empatiya hissini shakllantirishning nazariy asosi	127
Xolmirzayeva Gulbahor Bahodirovna	
Boshlang'ich sinf matematika darslarida raqamli texnologiyalardan foydalanish samaradorligi	130
Raximova Dilshoda Xoliqberdiyevna	
Bo'lajak sport murabbiylarida kognitiv qobiliyatlarni rivojlantirish mexanizmlari	134
Sherzod Shuxratovich Boboyorov	
Oliy ta'lim muassasalarida talabalar sportini rivojlantirishning iqtisodiy va tashkiliy mexanizmlari.....	138
Sangirov Nuriddin Iriskulovich	
Bo'lajak o'qituvchilarning boshqaruv kompetentligini rivojlantirishning integrativ modeli	142
Rasulova Umida Bahodir qizi	
Yashil pedagogikaning konseptual modeli va tamoyillari.....	146
Raxmatova Dilnoza Abdurashidovna	
Ta'lim jarayoni ishtirokchilarida emotsional barqarorlikni shakllantirishning pedagogik-psixologik asoslari ..	149
Boymatova Munavvar Ravshan qizi	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlashda zamonaviy raqamli platformalardan foydalanish samaradorligi.....	152
Lukmonova Salomat Gafurovna	
Rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun pedagogik qo'llab-quvvatlash tizimining shakl, metod va vositalari	157
Farmonova Madina Bahriddin qizi	
Innovatsion boshqaruv tizimlarida qaror qabul qilish va kommunikatsiya samaradorligi	161
Sotvoldiyeva Xurliqo G'ayratjon qizi	
Raqamli ta'lim muhitida maktabgacha yoshdagi bolalarning media savodxonligini shakllantirish metodikasi.....	167
Choriyeva Xurmo Panji qizi	
Maktabgacha ta'lim mutaxassislari malakasini oshirish tizimining zamonaviy tendensiyalari va raqamlashtirish jarayonlarining pedagogik ahamiyati.....	172
Qosimova Sh. N., Dusmaxamedov A. A.	
Maktab o'quvchilarida o'zini o'zi tarbiyalashni shakllantirishning pedagogik asoslari (8–9-sinflar asosida)..	177
Norxo'jayeva Lobar Nuriddin qizi	
STEAM loyihalar yordamida boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijodiy va tanqidiy tafakkurni shakllantirish	181
Mirjamolova Moxira Abdugaffor qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarini milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashning pedagogik ahamiyati va metodik asoslari.....	188
Axmad Bolqiyev	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarini xalqaro baholash dasturlari asosida baholashning pedagogik asoslari.....	191
Shavqiddin Burxonov	
Boshlang'ich ta'limda liderlik va pedagogik menejment muammolari.....	194
Pardaboyev Doston	

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS	<p>Raqamli ta'lim muhiti: tushunchasi, strukturasi va rivojlanish tendensiyalari.....197 Kulboyeva Dilnoza Abdug'afurovna</p> <p>Особенности применения графических органайзеров на практических занятиях по дисциплине “Практикум литературы народов СНГ”.....199 Татьяна Викторовна Половинкина</p> <p>Historical Stages in the Study and Treatment of Scoliosis (Spinal Curvature).....204 Shermatova Mokhira Baxodir qizi</p> <p>Talaba qizlarga badiiy gimnastika cho'qmori yordamida bajariladigan fundamental mashqlarni o'rgatish....209 Musharafxon Sultanova</p> <p>Oliy ta'limda tarbiyaviy ishlarni tashkil etish bo'yicha xalqaro modellarning qiyosiy tahlili.....213 Ziyotova Madina</p> <p>Sport mutaxassislarini tayyorlashda voleybol o'qituvchisining ko'nikmalari va uslubi .....216 Turg'unov Baxtiyor O'rolovich</p> <p>Matematik masalalarni yechish jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy fikrlash va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirish .....220 Yusupova Latofat Nuriddinovna</p> <p>Zamonaviy sharoitda bo'lajak o'qituvchilarda deontologik kompetentlikni rivojlantirishning innovatsion texnologiyalari .....228 Nasirova Nigora Baxtiyor qizi</p> <p>Paraengil atletika mashg'ulotlarida individual yondashuvning ahamiyati .....233 Abduxoliqova Shoiraxon Akramjon qizi</p> <p>Biologiya fanini o'qitishda xalq pedagogikasi elementlaridan foydalanish orqali ekologik madaniyatni rivojlantirish .....239 Baxrombekova Sojidxon Sherzodjon qizi</p> <p>Maktab texnologik ta'limida axborot texnologiyalaridan foydalanishning o'quv samaradorligiga ta'siri: o'rta muddatli istiqbollar (2027–2031) .....245 Berdiyeva Gulnoza Rizoqulovna, Tursunov Sherzod Ziyat o'g'li, Ismatullayev Javohir Ubaydulla o'g'li</p> <p>Axborot texnologiyalaridan foydalanish orqali jismoniy tarbiya va sport tizimini boshqarish samaradorligini oshirish .....251 Eryigitov Dilshod Xolboyevich</p> <p>Enhancing Speaking Skills Productively in English .....255 J. M. Fayzullayev, G. R. Elmonova</p> <p>Nutqida nuqsoni bo'lgan katta guruh bolalari bilan ishlashning ilmiy-nazariy asoslari .....259 Jumanova Iroda Nomozovna, Fayzullayev Sharipboy Nurillayevich</p> <p>2–3 yoshli bolalarning maktabgacha ta'lim tashkilotiga ijtimoiy moslashuvi: nazariy va empirik tahlil .....263 Klicheva Dilnoza Zulfon qizi</p> <p>Inson–texnika tizimida ta'lim olayotgan talabalarda iste'dod namoyon bo'lishining psixologik xususiyatlari .....267 Kuvandikova Gulnora Gulamovna</p> <p>Bo'lajak pedagoglarning mutaxassis sifatida shakllanishida xavotirlanish holatining namoyon bo'lishi .....270 Nuriddinov Rasuljon Samitjon o'g'li</p> <p>Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarni maktabga tayyorlashda zamonaviy psixologik-pedagogik yondashuv.....274 Nuriddinova Maysara Ikramovna, Kodirova Albina Faridovna</p> <p>Talabalarda qaror qabul qilishning pedagogik-psixologik xususiyatlari .....279 Rajabova Go'zal Zarifovna</p> <p>Musobaqa oldi psixologik tayyorgarlikning tezkorlikka ta'siri.....283 Sitora Elova Axmatkulovna</p> <p>Pediatrya ta'limida sun'iy intellekt – talaba uchun virtual assistent.....287 Umarkulov Muhtorali Islomkulovich</p> <p>Bo'lajak jismoniy tarbiya mutaxassislarida jismoniy savodxonlikni rivojlantirishning pedagogik asoslari.....290 Xakimov Xurshid Nozimovich</p> <p>Сущность и виды познавательной активности детей 5–6 лет.....294 Джамилова Н. Н., Кудратова М. У.</p>
-------------------------------------	---

Uzluksiz ta'lim jarayonida mustaqil fikrlovchi, ijodkor shaxsni tarbiyalashning pedagogik-psixologik masalalari.....	298
<i>Siddiqova Sanobar Xaydarovna</i>	
Ta'lim jarayonida o'quvchilarning bilish, ijodiy faolligini oshirish.....	301
<i>Siddiqova Sanobar Xaydarovna, Qushoqova Guzal</i>	
Badiiy adabiyotda Ibn Sino obrazining yaratilishidagi o'ziga xosliklar.....	304
<i>Tangirov A. J.</i>	
Ta'lim klasteri asosida zaif eshituvchi bolalarni inklyuziv ta'lim muhitiga moslashtirishning pedagogik mexanizmlari.....	309
<i>Dilnoza Xushvaktovna Ernazarova</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda sog'lom turmush tarzini shakllantirish.....	313
<i>Payzullaeva Gozal Bayrambayevna</i>	
Bo'lajak tarbiyachilarda pedagogik mas'uliyat ko'nikmasini rivojlantirishning nazariy-amaliy asoslari.....	317
<i>Maxramova Gulchexra Maxsudbek qizi</i>	
Maxsus ta'lim tizimida innovatsion texnologiyalardan foydalanishning pedagogik samaradorligi.....	320
<i>Tashkenbayeva Dilafruz Baxtiyor qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy kompetentligini rivojlantirishga qo'yiladigan talablar.....	325
<i>Xazratkulova Shoira Noraliyevna</i>	
Musiq madaniyati darslarida multimedia vositalarida musiq o'qituvchisining kompetensiyaviy tayyorgarligi.....	329
<i>Qudratova Elnoz Ismatillayevna, Ismailova Sevinch, G'oibnazarov Elmurod</i>	
Boshlang'ich ta'limda nutqiy kompetensiyani rivojlantirishning didaktik modeli.....	334
<i>Tillaboyeva Havasxon</i>	
Diskursiv yondashuv asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq madaniyatini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish.....	340
<i>Boynazarova Nilufar Tilovmurot qizi</i>	
Millatlarning o'ziga xos dunyoqarashining psixologik xususiyatlari.....	346
<i>Murxashev Axmadxon Olimjon o'g'li</i>	
Umumiy o'rta ta'lim maktab o'quvchilarining intellektual-ijodiy kompetentligini rivojlantirishning pedagogik strategiyalari.....	349
<i>Ergasheva Sitara Baxriddin qizi</i>	
Sinergetik yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashni takomillashtirish zarurati va imkoniyatlari.....	353
<i>Xo'shboqova Surayyo Baxtiyor qizi</i>	
Interfaol metodlar asosida o'smirlarda mustaqil tafakkurni rivojlantirish.....	357
<i>Ismoilova Mashxura Mashrabbek qizi</i>	
Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish.....	360
<i>Kuvanakova Guljaxon</i>	
The Role of Autonomous Learning in Developing English Language Proficiency of University Students in Uzbekistan.....	363
<i>Omonova Kamola, Mutabar Zikriddinova</i>	
Maktablarda fasilitator faoliyatini tashkil etish borasida ayrim mulohazalar.....	366
<i>Qahhorova Marjona Ixtiyor qizi</i>	
Модель и педагогические условия формирования профессиональных компетенций будущих учителей в области информационной безопасности.....	370
<i>Сагинбаева Кымбат Кенжегалиевна, Нуриддинова Майсара Икрамовна</i>	
Boshlang'ich sinf darslarida kreativ fikrlashni rivojlantirishda zamonaviy pedagogik metodlardan foydalanish.....	374
<i>Xudoynazarova Muxlisa Bakhadirovna</i>	
Совершенствование методической компетентности будущих учителей начальных классов на основе креативного подхода.....	377
<i>Дониёрова Лайло Худайбердиевна</i>	
Talabalar guruhida jipslikning shakllanishida liderlikning ta'siri.....	385
<i>Asrarxanova E. A., Bo'riboyeva Mahliyo Anorboy qizi</i>	

Musiqa to'garaklarida o'quvchilarga cholg'u asboblari ijro etishni o'rgatish uslublari.....	388
<i>Q. Boboqulov, Jazilov Shuhrat Rustamovich</i>	
Состояние проблемы в практике школ Узбекистана на современном этапе.....	391
<i>Муминова М. Р.</i>	
Paradigmal yondashuv asosida boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarining tarbiyaviy kompetensiyalarini rivojlantirishning o'rganilganlik darajasi va nazariy asoslari	394
<i>Hayitova Oydiyov Po'latbekovna</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida shaxsiy pedagogik kompetensiyani aniqlash metodologiyasi	401
<i>D. O'. Yo'ldosheva, J. A. Jovliyev</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligida aktdan foydalanishning ilmiy asoslari	405
<i>Jo'liboyeva Sevinch Abloqul qizi</i>	
Zamonaviy media matnlarida salbiy his-tuyg'ularni ifodalovchi lisoniy birliklarning qo'llanilishi va ularning kommunikativ-pragmatik funksiyalari	408
<i>Jo'rayeva Nafosatxon Muxsinjon qizi</i>	
Bulutli Web-Gat texnologiyalari muhitida talabalarining fazoviy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish: kvazi-eksperimental tadqiqot natijalari.....	412
<i>Sangirova Mahfuza Hasanovna</i>	
Hosilaning turli ma'nolari	417
<i>Boqiyev X. X., Hoshimov Muzaffar, Jabborov Muhammadali, Kutliyev Og'abek</i>	
Ko'p o'zgaruvchili funksiyalarning lokal xossalari: barqarorlik va uzluksizlik asoslari.....	421
<i>Boqiyev X. X., Boyg'uziyeva Shukrona, Amirqulova O'g'iloy, Do'stqulova Charos Bahrom qizi</i>	
Aniq integralning xossalari va uni hisoblash.....	425
<i>Boqiyev X. X., Sayfullayeva Shabbona, Farhodova Nigina, Alimardonova Nigora</i>	
Ko'p qatlamli neyron tarmoqlarda gradient hisoblash mexanizmi: zanjir qoidasining nazariy va amaliy tahlili.....	430
<i>Boqiyev X. X., Nuraliyeva Sabrina Shobek qizi, Abdumannonova Jasmina Umarbek qizi, Javliyeva Dilnura Toshpo'lat qizi</i>	
Ko'p o'zgaruvchi uzluksiz funksiyaning lokal xossalari.....	435
<i>Boqiyev X. X., Ziyatova Gulxayo Mardon qizi, Samatova Sevinch, Muyitdinova Marvarita</i>	
Kelajak texnologik ta'lim o'qituvchisi qanday bo'lishi kerak?	438
<i>Matyakubov Kamaladin Kuronboyevich</i>	
Umumta'lim muassasalarida ta'lim sifatini boshqarish – dolzarb pedagogik muammo sifatida	441
<i>Yakubova Muxtaram Abdumavlyanovna</i>	
O'zbekistonda muzey ta'limining paydo bo'lishi va rivojlanish tendensiyalari	446
<i>Ismailova Dilfuza Usmonqulovna</i>	
Didaktiv o'yinlarning pedagogik mohiyati va nutq–motorik rivojlanishdagi o'rni	450
<i>Mamasharipova Nargizaxon Elmurod qizi</i>	
Формирование интерпретационных навыков учащихся при изучении прозы в. с. маканина в профильной школе	454
<i>Нуржанова Жазира Бахытжановна</i>	
Nutqi to'liq rivojlanmagan maktabgacha yoshdagi bolalarda so'z boyligini rivojlantirish va shakllantirish shart-sharoitlari	457
<i>Shoaxmedova Surayyo Komilovna</i>	
Bo'lajak logopedlarni og'ir nutq nuqson bilan ishlash jarayonida nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'liqligi.....	462
<i>Achilova Sevara Djasirkulovna</i>	
Kompyuter tarmoqlari bo'yicha kompetentlik yondashuvi va uning pedagogik mohiyati.....	467
<i>Nabijonov Dilmurodjon Nodirjon o'g'li</i>	
Дидактические игры как средство повышения интереса учащихся к химии	472
<i>Усмонова Дильноза Тулкуновна</i>	
Robototexnika va sun'iy intellekt ta'limining innovatsion rivojlanishdagi o'rni	475
<i>Shukurov Shuhrat Nasimovich</i>	
O'zbek milliy musiqa ijrochiligining tarixiy taraqqiyoti va ta'limiy jarayonlari.....	481
<i>Tursunov Xusniddin Isomovich</i>	

Taylor formulasi va uning tatbiqlari	486
<i>Boqiyev X. X., Maxmarayimov Javohir, Qurbonov Shaximbek, Raxmonov Og'abek</i>	
Talabalarning axborot-konstruktiv kompetensiyasining loyihalash imkoniyatlari	491
<i>Olamova Mamura Umarovna</i>	
O'quvchilarda ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni rivojlantirish metodikasi.....	494
<i>Fayziyeva Gulxayo Erkin qizi</i>	
Ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslari	498
<i>Allamuratova Xurliman Nurilla qizi</i>	
Sibling maqomining shaxs individual-psixologik xususiyatlari rivojlanishiga ta'siri.....	501
<i>Amirjanova Komola, Narkulova Dilrabo</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchilarida kreativ fikrlashni rivojlantirishning mohiyati.....	505
<i>Bo'riyeva Muxlisa, Urinova Rushana</i>	
Darsdan tashqari tadbirlarda o'quvchilarning nutq madaniyatini yuksaltirishning innovatsion usullari.....	508
<i>Daminova Dilbar Melimurodovna</i>	
Boshlang'ich funksiya va aniqmas integral.....	513
<i>Boqiyev X. X., Isroilova Zahro, Erkinova Shahrizoda, Akbarov Ulug'bek</i>	
O'quvchilarning adabiy-nutqiy kompetensiyalarini axborotli matnlar asosida diagnostika va korreksiya qilish metodikasi.....	517
<i>O'smanova Diloromxon Ziyodinovna</i>	
Yuqori sinf o'quvchilarining voleybol mashg'ulot jarayonida asosiy jismoniy sifatlarning rivojlanishi	520
<i>Ro'zmatova Nadejda Akbarali qizi</i>	
Yosh voleybolchilarda jismoniy tayyorgarlikni rivojlantirishning zamonaviy pedagogik yondashuvlari.....	524
<i>Sabirova Mohinur Islamovna</i>	
Xalq hunarmandchiligidan mashg'ulotlarni o'tkazish tartibi to'g'risida ayrim fikrlar	530
<i>Umarov Raxim Tojiyevich</i>	
TPACK modeli asosida bo'lajak tarix fani o'qituvchilarining kasbiy-ijodkorlik qobiliyatini rivojlantirish	533
<i>Ziyoyeva Maxfuza Soataliyevna</i>	
Совершенствование техники вращений у юных фигуристок в условиях учебно-тренировочной группы 1–2 года обучения.....	538
<i>Федорова С. В.</i>	
Refleksiv yondashuv asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining pedagogik kompetentligini rivojlantirish metodikasi.....	543
<i>Donabayeva Zebuniso Ma'rufjon qizi</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarini boshqarishda zamonaviy boshqaruv usullaridan foydalanish	547
<i>Xasanova Shaxnoza Zarifevna</i>	
Geymifikatsiya texnologiyasi asosida bo'lajak maktabgacha ta'lim tarbiyachilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishda oliy ta'limning metodik shart-sharoitlari va pedagogik imkoniyatlari	552
<i>Xaydarova Namunaxon Adhamjonovna</i>	

SIBLING MAQOMINING SHAXS INDIVIDUAL- PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI RIVOJLANISHIGA TA'SIRI

Amirjanova Komola

TAFU Pedagogika fakulteti Pedagogika - psixologiya yo'nalishi talabasi

Narkulova Dilrabo

TAFU Pedagogika fakulteti Pedagogika - psixologiya yo'nalishi talabasi

Ilmiy rahbar: S. S. Mavlyanova

Annotatsiya: Ushbu maqola aka-uka, opa-singillik maqomining shaxsning individual-psixologik xususiyatlari rivojlanishiga ta'sirini ilmiy nuqtai nazardan tahlil qiladi. Oila tizimida aka-uka, opa-singillar o'rtasidagi munosabatlar dinamikasining shaxsiyat shakllanishi, ijtimoiy ko'nikmalar, akademik yutuqlar va ruhiy salomatlikka uzoq muddatli ta'siri o'rganiladi. Maqolada tug'ilish tartibi nazariyalari, jumladan, Alfred Adler va Frank Sulloveyning dastlabki g'oyalari hamda keyinchalik o'tkazilgan keng ko'lamli tadqiqotlar natijalari muhokama qilinadi. Shuningdek, aka-uka, opa-singil munosabatlarining kam o'rganilganligi va ularning tadqiqotlarda ko'pincha e'tibordan chetda qolishi, shuningdek, yagona farzandlar duch keladigan o'ziga xos qiyinchiliklar ham ko'rib chiqiladi. Mavjud metodologik yondashuvlar tahlil qilinib, kelajakdagi tadqiqot yo'nalishlari bo'yicha tavsiyalar beriladi. Maqola aka-uka, opa-singil munosabatlarining shaxs rivojlanishidagi muhim rolini tan olishga va ularni oilaviy dasturlarga integratsiya qilishga undaydi.

Kalit so'zlar: aka-uka, opa-singillik, shaxsiyat, tug'ilish tartibi, oila dinamikasi, individual-psixologik xususiyatlar, ijtimoiy rivojlanish, ruhiy salomatlik, tadqiqot metodologiyasi.

Abstract: This article analyzes, from a scientific perspective, the influence of sibling status on the development of individual psychological characteristics of personality. Within the family system, the long-term impact of sibling relationship dynamics on personality formation, social skills, academic achievement, and mental health is examined. The article discusses birth order theories, including the early ideas of Alfred Adler and Frank Sulloway, as well as findings from subsequent large-scale studies. It also addresses the relative underrepresentation of sibling relationships in research and their frequent neglect, along with the specific challenges faced by only children. Existing methodological approaches are analyzed, and recommendations for future research directions are provided. The article emphasizes the importance of recognizing the significant role of sibling relationships in personality development and integrating them into family-based programs.

Key words: siblings, sibling status, personality, birth order, family dynamics, individual psychological characteristics, social development, mental health, research methodology.

Аннотация: В данной статье с научной точки зрения анализируется влияние статуса братьев и сестёр на развитие индивидуально-психологических особенностей личности. В системе семьи исследуется долгосрочное влияние динамики взаимоотношений между братьями и сёстрами на формирование личности, социальные навыки, академические достижения и психическое здоровье. В статье рассматриваются теории порядка рождения, включая первоначальные идеи Альфреда Адлера и Фрэнка Саллоуэя, а также результаты последующих широкомасштабных исследований. Кроме того, анализируется недостаточная изученность взаимоотношений между братьями и сёстрами и их частое игнорирование в исследованиях, а также специфические трудности, с которыми сталкиваются единственные дети. Рассматриваются существующие методологические подходы и даются рекомендации по направлениям будущих исследований. Статья призывает к признанию важной роли взаимоотношений между братьями и сёстрами в развитии личности и к их интеграции в семейные программы.

Ключевые слова: братья и сёстры, сиблинговый статус, личность, порядок рождения, семейная динамика, индивидуально-психологические особенности, социальное развитие, психическое здоровье, методология исследования.

KIRISH

Oila har bir insonning shaxsiyatini shakllantiruvchi asosiy ijtimoiy muhit hisoblanadi. Ushbu muhitda aka-uka va opa-singillar o'rtasidagi munosabatlar nafaqat bolalik davrining ajralmas qismi, balki shaxsning individual-psixologik xususiyatlari rivojlanishida ham hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan omil hisoblanadi. Garchi

ko'pincha ota-onalar va bolalar o'rtasidagi munosabatlarga ko'proq e'tibor qaratilsa-da, aka-uka va opa-singillar o'rtasidagi o'zaro ta'sir ham shaxsiyatning ijtimoiy, emotsional va kognitiv jabhalarini shakllantirishda beqiyos rol o'ynaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, Amerika Qo'shma Shtatlaridagi bolalarning aksariyati kamida bitta aka-uka yoki opa-singil bilan birga o'sadi va yevropalik amerikalik bolalar aka-uka, opa-singillari bilan boshqa har qanday odamga qaraganda ko'proq bo'sh vaqt o'tkazadilar. Bu intensiv bog'lanishlar rivojlanish traektoriyalarini sezilarli darajada shakllantirib, ijtimoiy tushunish, tengdoshlar tomonidan qabul qilinish, akademik faoliyat va shaxsiy munosabatlarga ta'sir ko'rsatadi. Shunga qaramay, aka-uka va opa-singil munosabatlarining tadqiqotlarda nisbatan e'tibordan chetda qolayotgani kuzatiladi. Masalan, bolalar psixologiyasi bo'yicha 5000 sahifalik qo'llanmada aka-uka va opa-singil munosabatlariga atigi 16 sahifa bag'ishlangan.

1990-2011 yillargacha bo'lgan psixologik va sotsiologik abstraktlarda ota-onalik mavzusida 33990 ta iqtibos qayd etilgan bo'lsa, aka-uka va opa-singillik bo'yicha atigi 741 ta iqtibos mavjudligi ushbu bo'shliqni yaqqol ko'rsatadi. Ushbu kamchilikka qaramay, Penn State professori Syuzan MakKeyl aka-uka va opa-singillarning bolalar rivojlanishiga ta'siri muhimligini ta'kidlaydi va bu ularning oilaviy tizimlardagi "uchinchi rels" sifatida hal qiluvchi rolini namoyon etadi. Mazkur maqola aka-uka va opa-singillik maqomining shaxs individual-psixologik xususiyatlari rivojlanishiga ta'sirini chuqur tahlil qilishni maqsad qilgan. Unda ushbu munosabatlarning nazariy asoslari, shaxsiyatga, akademik yutuqlarga va ijtimoiy ko'nikmalarga ta'siri, shuningdek, ularning dinamikasi va rivojlanish natijalari ko'rib chiqiladi. Maqola aka-uka va opa-singil munosabatlarini tadqiq qilishdagi metodologik yondashuvlar va mavjud muammolarni baholaydi, kelajakdagi tadqiqot yo'nalishlari bo'yicha tavsiyalar beradi. Maqolaning maqsadi aka-uka va opa-singil munosabatlarining shaxs rivojlanishidagi fundamental rolini ta'kidlash va ushbu sohada ilmiy qiziqishni oshirishdan iborat.

O'zbekiston Respublikasida ham barkamol avlodni tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilgan. Jumladan, Shavkat Mirziyoyev o'z nutqlaridan birida: "Yoshlarimiz mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib voyaga yetishi uchun barcha sharoitlarni yaratish – bizning eng muhim vazifamizdir", deb ta'kidlaydi. Bu fikr shaxs rivojlanishini chuqur ilmiy asosda o'rganish zaruratini yana bir bor tasdiqlaydi.

O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A. Karimov tomonidan 2012-yilning "Mustahkam oila yili" deb nomlanishi mamlakatimiz yoshlari uchun, ularning ekologik tarbiyasida va ekologik madaniyatini shakllantirishda amaliy ahamiyat kasb etadi. "Yangi yilga mana shunday nom berishimiz, azal-azaldan xalqimiz uchun muqaddas bo'lmish oilani hayotimiz tayanchi va suyanchi, jamiyatimizning hal qiluvchi asosiy bo'g'ini deb qabul qilishimiz zamirida, hech shubhasiz, juda katta ma'no-mohiyat mujassam. Chunki oila sog'lom ekan – jamiyat mustahkam, jamiyat mustahkam ekan – mamlakat barqaror. Buni isbotlab, tasdiqlab berishning hech qanday hojati yo'q".

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Aka-uka/opa-singil munosabatlarining shaxs rivojlanishiga ta'sirini tushuntirish uchun bir qator nazariy asoslar mavjud. Ushbu nazariyalar oila ichidagi resurslar taqsimoti, o'zaro ta'sirlar sifati va farzandlarning o'ziga xos pozitsiyasi qanday qilib shaxsiyat xususiyatlarini shakllantirishini tushuntiradi. Konflyuensiya modeli (Confluence Model) va resurslarni suyultirish modeli (Resource Dilution Model) kabi nazariy doiralar ushbu turli natijalarni tushuntirishga yordam beradi. Konflyuensiya modeli farzandlarning intellektual rivojlanishi oilaning umumiy intellektual muhiti bilan bog'liq bo'lib, har bir yangi farzand oilaning o'rtacha intellektual darajasini biroz pasaytirishi mumkinligini ta'kidlaydi. Resurslarni suyultirish modeli esa oilaviy resurslar, xoh u ota-onaning e'tibori, xoh moliyaviy resurslar bo'lsin, farzandlar soni oshgani sari kamayib borishini va har bir farzandga kamroq resurs to'g'ri kelishini ilgari suradi.

Alfred Adler kabi dastlabki nazariyotchilar aka-uka, opa-singil maqomini shaxsiyat shakllanishining asosiy omili sifatida ko'rganlar. Adler birinchi farzandlarni neyrotik, ammo burchli, o'rta farzandlarni emotsional jihatdan barqaror va eng kenja farzandlarni ambitsiyali deb ta'riflagan.

Frank J. Sulloway ham tarixiy shaxslar misolida birinchi farzandlarni mavjud holat tarafdorlari, keyingi farzandlarni esa isyonkor va ijodiy fikrlovchilar sifatida ajratgan. Bu nazariyalar aka-uka, opa-singil munosabatlarining shaxsiyat shakllanishidagi murakkab mexanizmlariga e'tibor qaratadi, ammo zamonaviy tadqiqotlar bu g'oyalarni qayta baholash zarurligini ko'rsatmoqda.

Tug'ilish tartibining shaxsiyat va rivojlanishiga ta'siri ko'p yillar davomida bahsli mavzu bo'lib kelgan. Dastlabki tadqiqotlar, jumladan, 1968-yildagi bir tadqiqotda birinchi farzandlarning xavfli sport turlariga moyil emasligi, 1980-yildagi tadqiqotda esa 170 ayol va 142 erkak talaba o'rtasida birinchi farzandlarda kamroq tashvish va yuqori ego kuzatilgani qayd etilgan. Bu tadqiqotlar aka-uka, opa-singil maqomining shaxsiyatga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkinligini ko'rsatgandek tuyuldi. Biroq zamonaviy, keng ko'lamli tadqiqotlar tug'ilish tartibining shaxsiyatga sezilarli ta'siri borligi haqidagi da'volarni asosan inkor etadi.

Julia Rohrer jamoasi Germaniya, Buyuk Britaniya va AQShdagi 20 000 dan ortiq respondentning ma'lumotlarini baholab, oila hajmi kabi omillar nazorat qilinganda tizimli shaxsiyat farqlarini topmagan. Rodica Damian va Brent W. Roberts tomonidan 2015-yilda 377 000 nafar o'rta maktab o'quvchilari o'rtasida o'tkazilgan tadqiqotda birinchi farzandlar biroz vijdonliroq, ekstravertroq, yetakchilikka moyilroq, tolerantroq va emotsional jihatdan barqarorroq ekanligi aniqlandi. Ammo tadqiqotchilar bu farqlarning "juda kichik" ekanligini ta'kidlab, aka-uka, opa-singillik pozitsiyasining xarakterni shakllantirishdagi ahamiyati mutlaqo oshirilganligini hamda har qanday ta'sir tizimli emasligini va boshqa omillar tomonidan yashirilganligini xulosa qildilar. Shunga qaramay, tug'ilish tartibi ta'lim yutuqlari va shaxsiy rivojlanishga oila dinamikasi hamda resurslarni taqsimlash orqali sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Birinchi farzandlar, ko'pincha ota-onadan ko'proq e'tibor va rag'bat olib, akademik jihatdan yuqori yutuqlarga erishishga va kuchliroq yetakchilik ko'nikmalarini rivojlantirishga moyil bo'lib, tuzilgan muhitlarda yaxshi natijalarga erishadilar. Tarixan, primogenitura kabi amaliyotlarda birinchi farzandlarga imtiyoz berilgan. Aksincha, o'rta farzandlar ota-onalarning e'tibori bo'linganligi sababli e'tiborsizlik tuyg'ulari va o'ziga bo'lgan ishonchning pastligi bilan kurashishlari mumkin, ko'pincha raqobatdan qochish uchun o'ziga xos shaxsiyatni rivojlantiradilar. Eng kenja farzandlar esa ko'pincha ancha erkinroq oilalarda o'sib ulg'ayadilar va odatda kuchli ijtimoiy ko'nikmalarga ega bo'lishadi, ammo kamroq tuzilgan rahbarlik tufayli akademik qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. Yagona farzandlar o'ziga xos rivojlanish traektoriyasiga ega bo'lib, ularning tajribalari ham ijobiy, ham salbiy jihatlarni o'z ichiga oladi. Eronning Ahvaz shahrida o'tkazilgan sifatli fenomenologik tadqiqot shuni ko'rsatdiki, yagona farzandlar "raqobatsizlik", "moliyaviy farovonlik" va "ota-onalar bilan yaqinlik" kabi ijobiy tajribalarni boshdan kechiradilar. Biroq ular "ota-onalarning haddan tashqari sezuvchanligi", "ota-onalarning haddan tashqari umidlari", "yolg'izlik va emotsional bog'liqlik", "ayrim his-tuyg'ularni tushunmaslik" va "yagona farzandlarga nisbatan salbiy ijtimoiy qarashlar" kabi salbiy tajribalarga ham duch keladilar. Bu natijalar yagona farzandlikning turli muammolar bilan bog'liqligini ko'rsatadi, sog'liqni saqlash xizmati provayderlarining oilalarni ushbu potensial oqibatlar haqida xabardor qilishi va maslahat xizmatlarini taklif etishi zarurligini ta'kidlaydi.

Aka-uka, opa-singil munosabatlari o'zining intensivligi va davomiyligi bilan ajralib turadi. Bu munosabatlar bolalar va o'smirlar rivojlanishiga markaziy ta'sir ko'rsatadi. Aka-uka, opa-singillar tez-tez, ko'pincha intensiv o'zaro ta'sirlarda bo'lib, rivojlanishga bevosita ijtimoiy sheriklar va o'rnak bo'luvchilar sifatida, bilvosita esa katta oila dinamikasidagi rollari orqali ta'sir ko'rsatadilar. Amerika Qo'shma Shtatlarida 18 yoshgacha bo'lgan yoshlarning 82.22% kamida bitta aka-uka yoki opa-singil bilan yashaydi, bu esa otasi bilan yashaydiganlarning foizidan (78.19%) yuqoridir. Bu raqamlar aka-uka, opa-singil munosabatlarining keng tarqalganligini va ularning oilaviy hayotdagi markaziy rolini ko'rsatadi.

Susan M. McHale ning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, aka-uka, opa-singillar o'ziga xoslikni rivojlantirishda, ota-onalar va do'stlar bilan munosabatlarni shakllantirishda, shuningdek, jinsga xos xususiyatlarni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Uning ta'kidlashicha, bir oiladagi bolalar umumiy sharoitlarni o'ziga xos tarzda boshdan kechiradilar va talqin qiladilar, to'g'ridan-to'g'ri hamda bilvosita ta'sir ko'rsatadilar, masalan, ota-onalarning munosabatini solishtirish orqali. Aka-uka, opa-singillar o'rtasidagi iliq va qo'llab-quvvatlovchi munosabatlar ijobiy natijalar bilan bog'liq bo'lsa, ularning dinamikasi ichkilashuvchi/tashqilashuvchi xatti-harakatlar va moddalarni suiiste'mol qilish kabi moslashuv muammolariga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Aka-uka, opa-singil munosabatlarining sifati keksalikdagi ruhiy salomatlikning uzoq muddatli ko'rsatkichi hamdir. Bu, aka-uka, opa-singil munosabatlarining butun umr davomida shaxs rivojlanishi va farovonligiga sezilarli ta'sir ko'rsatishini anglatadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Aka-uka, opa-singillik maqomining shaxsning individual-psixologik xususiyatlari rivojlanishiga ta'sirini o'rganish murakkab va ko'p o'lchovli masala bo'lib, bu turli metodologik yondashuvlarni talab qiladi. Dastlabki tadqiqotlar ko'pincha kichik namunalar, yoshni chalkashtiruvchi omillar va subyektiv o'z-o'zini idrok etishga tayangan bo'lib, bu ularning natijalarini shubha ostiga qo'ygan. Masalan, birinchi farzandlarning xavfli sport turlariga moyil emasligi yoki ularda tashvishning kamligi va ego darajasining yuqoriligi haqidagi dastlabki tadqiqotlar ko'pincha shu kabi metodologik kamchiliklarga ega edi. So'nggi yillarda katta ma'lumotlar bazalaridan foydalangan holda o'tkazilgan tadqiqotlar bu sohadagi metodologik yondashuvlarni sezilarli darajada yaxshiladi.

Julia Rohrer jamoasining 20 000 dan ortiq respondent ishtirokidagi tadqiqoti va Damian hamda Robertsning 377 000 nafar o'rta maktab o'quvchilari o'rtasidagi tadqiqoti bunga misol bo'la oladi. Bunday keng ko'lamli tadqiqotlar oila hajmi kabi omillarni nazorat qilish va obyektivroq natijalarni olish imkonini beradi. Biroq hatto bu tadqiqotlar ham tug'ilish tartibining shaxsiyatga ta'sirini "juda kichik" deb topib, uning ahamiyatini oshirilgan deb baholadi. Aka-uka, opa-singil munosabatlarini o'rganishda asosiy muammo shundaki, bolalar bir oilada

umumiy sharoitlarni boshdan kechirsalar ham, ularni noyob tarzda talqin qiladilar. Bu esa tadqiqotchilarga har bir farzandning shaxsiy tajribasini hamda aka-uka, opa-singillarning bir-biriga bevosita va bilvosita ta'sirini aniq baholashni qiyinlashtiradi.

Syuzan MakXeyl va Enn Krouterlarning 400 oilani qamrab olgan uch yillik tadqiqoti kabi uzoq muddatli tadqiqotlar ota-onalar va aka-uka, opa-singillardan intervyular olish orqali bu murakkablikni hal qilishga harakat qilgan. Ular turli yoshdagi aka-uka/opa-singillarni va vaqt o'tishi bilan ularni solishtirish imkonini beruvchi keng qamrovli ma'lumotlar to'plaganlar. Yagona farzandlar bo'yicha o'tkazilgan sifatli fenomenologik tadqiqot (Ahvaz, Eron) kabi ishlar miqdoriy yondashuvlar bilan birga sifatli tadqiqotlarning muhimligini ko'rsatadi. Sifatli tadqiqotlar yagona farzandlik tajribasining chuqur kontekstini va shaxsiy tushunchalarini o'rganishga yordam beradi, bu esa miqdoriy ma'lumotlar bilan boyitilishi mumkin bo'lgan noyob nuqtai nazarlarni taqdim etadi. Kelajakdagi tadqiqotlar ko'proq aralash metodologik yondashuvlarni, ya'ni miqdoriy va sifatli ma'lumotlarni birlashtirishni talab qiladi.

Shuningdek, turli madaniy kontekstlarda aka-uka, opa-singil munosabatlarining ta'sirini o'rganish muhim, chunki oilaviy dinamika va resurslarni taqsimlash madaniy jihatdan farq qilishi mumkin. Aka-uka, opa-singil munosabatlariga bag'ishlangan profilaktik intervensiyalarning kamligi ushbu sohada amaliy tadqiqotlar va dasturlarni ishlab chiqishga bo'lgan ehtiyojni ham ta'kidlaydi.

XULOSA

Aka-uka, opa-singillik maqomi shaxsning individual-psixologik xususiyatlari rivojlanishiga ta'sir etuvchi muhim, ammo ko'pincha kam baholangan omil bo'lib qolmoqda. Garchi tug'ilish tartibining shaxsiyatga bevosita va tizimli ta'siri haqidagi dastlabki nazariyalar keng ko'lamli zamonaviy tadqiqotlar tomonidan shubhaga olingan bo'lsa-da, aka-uka, opa-singillar o'rtasidagi munosabatlar dinamikasi, oilaviy resurslarni taqsimlash va ularning o'zaro ta'siri shaxsiyat, akademik yutuqlar, ijtimoiy ko'nikmalar va ruhiy salomatlikni shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Birinchi farzandlarning akademik yutuqlari va yetakchilik qobiliyatiga moyilligi, o'rta farzandlarning o'ziga xoslikni izlashi va eng kenja farzandlarning ijtimoiy ko'nikmalari kabi tendensiyalar Konflyuensiya va resurslarni suyultirish modellari kabi nazariyalar orqali qisman tushuntirilishi mumkin. Yagona farzandlarning tajribalari ham ushbu dinamikaning murakkabligini ko'rsatib, ota-ona bilan yaqinlik kabi ijobiy jihatlar bilan birga yolg'izlik va haddan tashqari umidlar kabi salbiy oqibatlarni o'z ichiga oladi.

Aka-uka, opa-singil munosabatlari bolalar va o'smirlarning rivojlanishi uchun "uchinchi rels" hisoblanib, ularning ijtimoiy tushunishi, tengdoshlari tomonidan qabul qilinishi, akademik faoliyati va shaxsiy munosabatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ularning sifati hattoki keksalikdagi ruhiy salomatlikning uzoq muddatli ko'rsatkichi bo'lib xizmat qiladi. Ushbu munosabatlarning tadqiqotlarda kam o'rganilganligi ushbu sohada chuqurroq va kengroq tadqiqotlarga bo'lgan ehtiyojni ta'kidlaydi. Kelajakdagi tadqiqot yo'nalishlari bir nechta muhim yo'nalishni qamrab olishi kerak. Birinchidan, aka-uka, opa-singil munosabatlarining o'zgaruvchan dinamikasini butun umr davomida, bolalikdan kattalikkacha kuzatuvchi uzunlamasiga tadqiqotlar zarur. Ikkinchidan, turli madaniy va ijtimoiy-iqtisodiy kontekstlarda aka-uka, opa-singil munosabatlarining ta'sirini o'rganish, ularning universal va madaniy jihatdan o'ziga xos xususiyatlarini aniqlashga yordam beradi. Uchinchidan, aka-uka, opa-singil munosabatlariga yo'naltirilgan profilaktik va intervensiyon dasturlarni ishlab chiqish va ularning samaradorligini baholash muhim. Nihoyat, miqdoriy va sifatli metodologiyalarni birlashtirgan aralash tadqiqot yondashuvlari shaxsiyatga ta'sir etuvchi murakkab mexanizmlarni chuqurroq tushunishga imkon beradi. Ushbu tadqiqot yo'nalishlari aka-uka, opa-singil munosabatlarining inson rivojlanishidagi fundamental rolini tan olishga va ushbu munosabatlarning ijobiy natijalarini qo'llab-quvvatlashga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent: O'zbekiston, 2016.
2. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. Toshkent, 2017.
3. Sulloway, Frank J. Qo'zg'olonchi bo'lib tug'ilgan: Tug'ilish tartibi, oila dinamikasi va ijodiy hayotlar. New York: Pantheon, 1996.
4. Dunn, Judy. Opa-singillar va aka-ukalar. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1985.
5. Rohrer, J. M., Egloff, B., & Schmukle, S. C. "Tug'ilish tartibining shaxsiyatga ta'sirini tekshirish." Milliy Fanlar Akademiyasining Xabarlari, vol. 112, no. 46, 2015, pp. 14264-14269.
6. McHale, S. M., Crouter, A. C., & Whiteman, S. D. "Aka-uka, opa-singil munosabatlarining bolalik va o'smirlilik davrida rivojlanishi: Raqobatdan do'stlikka." Oila nazariyasi va sharhi jurnali, vol. 3, no. 4, 2011, pp. 385-399.
7. Paulhus, D. L., Trapnell, P. D., & Chen, D. "Tug'ilish tartibining shaxsiyat va intellektga ta'siri: Tanqidiy sharh." Psixologik byulleten, jild 121, son 3, 1997, b. 433-442.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
  - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
  - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
  - 13.00.03 Maxsus pedagogika
  - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
  - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
  - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
  - 13.00.07 Ta'limda menejment
  - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
  - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
  - 07.00.00 Tarix fanlari
  - 19.00.00 Psixologiya fanlari
  - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
  - 02.00.00 Kimyo fanlari
  - 03.00.00 Biologiya fanlari
  - 09.00.00 Falsafa fanlari
  - 10.00.00 Filologiya fanlari
  - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №5(1)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.